

УДК 351.330.1:824:334.78

Л. Д. Оліфіренко,
к. т. н., доцент,

Чернігівський державний технологічний університет

МЕХАНІЗМИ ВИБОРУ ТА ФОРМУВАННЯ ІНСТИТУЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ КОРПОРАТИВНИХ СТРУКТУР

Запропоновано підхід, який дозволяє програмувати інституціональні зміни, що закладаються в інституціональну політику держави, та якісно змінювати процес управління діяльністю корпорацій.

Ключові слова: інституціональна державна політика, інституціональні перетворення, державний механізм регулювання, інституціональне середовище, корпоративні структури.

In the article presents a approach that allows to program the institutional changes that are placed in institutional policy, and qualitatively change the management activities of corporations.

Keywords: institutional public policy, institutional transformation, the state regulatory mechanism, institutional environment and corporate structure.

Вступ. Державне регулювання розвитку корпоративного сектору економіки має здійснюватись на засадах ефективної інституціональної політики, що охоплює економічну та промислову, у рамках яких реалізується державна стратегія формування системи ефективних інститутів, стабільної макроекономічної політики, протекціонізму, галузевого та інфраструктурного розвитку, удосконалення корпоративного управління.

Постановка завдання. Інституціональна політика не може бути ефективною без визначення місця й ролі самої держави у соціально-економічному відтворенні. Відомо, що існують діаметрально протилежні точки зору на це питання: є ті, хто категорично проти участі держави у бізнесі, і ті хто наполягають на державній домінанті, інші – “золота середина” – у залежності від рівня розвиненості інституціонального середовища. До останніх належить й автор даних досліджень, який вважає, що держава є активним суб’єктом ринку, що діє на рівних з його іншими учасниками, та ще більш важлива її роль у формуванні інститутів та організації цивілізованих ринкових відносин. Тому метою досліджень є визначення факторів вибору та критеріїв оцінювання інституціональної політики у сфері державного регулювання розвитку корпоративних структур, що дозволить програмувати прогресивні інституціональні перетворення.

Результати. Традиційна увага до інституціональної політики з’являється у періоди загроз кризових явищ, банкрутства, проведення санації, регулювання конкуренції, зміною технологічних принципів і т.д., тобто всього того, чим характеризується динаміка зовнішнього середовища діяльності корпорації. Однак, кожна галузь економіки характеризується своїми окремими особливостями та умовами розвитку, тому державні органи влади при формуванні інституціональної політики в галузях слід враховувати фактори, які впливають на вибір пріоритетів у формуванні інституціональної політики держави (рис. 1).

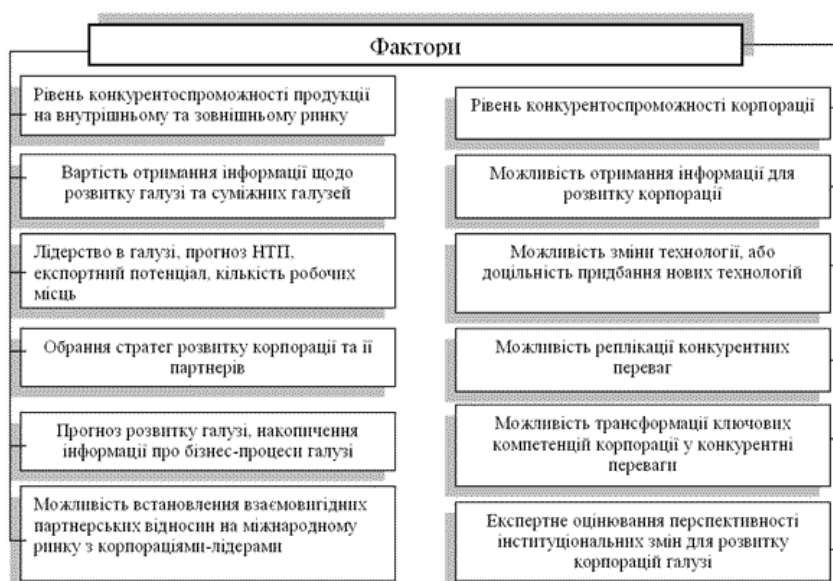

Рис. 1. Фактори вибору пріоритетів при формуванні інституціональної політики держави в визначеній галузі

Критерії, за якими формується інституціональна політика держави на сучасному етапі, систематизовані на рис. 2.

Рис. 2. Критерії формування інституціональної політики держави в сфері розвитку корпорацій

Фактори та критерії вибору, а також їх ранжування мають уточнюватись у відповідності до економічної, промислової та регіональної політики держави для визначеної галузі. У кінцевому рахунку, метою інституціональної політики є конкурентоспроможність національних корпорацій, під якою слід розуміти систему кількісних (вартість матеріальних і нематеріальних активів), цінних (складові капіталізації), якісних (потенціал корпорацій) та комерційних характеристик, які свідчать про рентабельність діяльності як зараз, так і у майбутньому на внутрішньому та зовнішньому ринках. Конкурентоспроможність компанії проявляється у нормативно-правових характеристиках, що відображаються в технічних, економічних, екологічних, іміджевих та інших (listing, ЗМІ, патентно-правових тощо) вимогах, що забезпечують та гарантують безпеку використання продукції за призначенням, яку випускає корпорація. Якщо продукція не відповідає вимогам, чи-то стандартам, чи-то законодавчим обмеженням, вона не може бути реалізована, корпорація – покарана за порушення. Дані обставини є інституціональними обмеженнями, що є обов'язковими до виконання, а практичне здійснення такого контролю повинна бути відображена у засобах ЗМІ та рейтингових оцінках, що, наприклад, практикуються у західних країнах. Тому уряди розвинених країн мають практику разом з законодавчими нормами контролювати виконання програм і проєктів щодо підвищення конкурентоспроможності національних корпорацій. Наприклад, законодавством США щодо обмеження монополізму (закон Шермана – 1890р.; Клейтона – 1914р.; Віллара Лі – 1930р.; Целлера–Кефопера – 1950р.) прийняті додаткові комплексні програми на рівні закону, що забезпечують розвиток американського експорту шляхом створення додаткових механізмів у торгівлі та ЗЕД. Японський уряд створив систему державного стимулювання національних експортерів. Французький – прийняв національну програму розвитку експорту та обов'язкового розповсюдження передової технологічної інформації фірм (на зразок соціалістичного обміну досвідом). У рамках технологічного тендеру з організації високотехнологічних виробництв французький уряд відбирає проєкти, які у подальшому частково фінансує. Ця практика поширюється у і країнах ЄС, наприклад, у 2009 р. було відібрано 190 проєктів, з них 26% у сфері охорони здоров'я та біотехнології; 20% – машинобудування та створення композитів; 33% – електроніки та медіапростору; 14% – програмного забезпечення; 7% – енергетики та екології. Ще одним зразком є Біла книга КЕС, у якій уперше публічно було викладено принципи та зміст політики глобальної конкурентоспроможності та концепція промислової політики ЄС, яка відображає її головні напрями.

У цьому контексті є сенс включити у інституціональну політику методи та інструменти промислової та економічної політики держави, які містили би протекціоністські заходи: підвищення мита на імпорту продукції, що виробляється в Україні, селективний підхід до визначення імпорту (медичні препарати, вакцини, засоби ветеринарії, захисту рослин тощо) та його обсягу і т.д. Ці заходи необхідні на визначений відрізок часу, за який вітчизняні корпорації змогли б провести модернізацію та реконструкцію виробництв, забезпечуючи економічну безпеку країні та промоушн вітчизняної продукції на світовому ринку. У випадку, якщо національний протекціонізм обмежиться півзаходами, коли внутрішній дефіцит (іноді – штучний) використовується для досягнення приватних цілей, законодавчі обмеження будуть обходити у нелегальний спосіб, що, у кінцевому рахунку, обернеться не тільки економічними, а й морально-етичними втратами для країни.

Інституціональна політика має вибудовуватись таким чином, щоб у будь-якому випадку національний виробник залишався у вигаді, не порушуючи норм законодавства, як, наприклад, це закладено у китайській державній політиці [1, С. 320–322]. Або інший приклад з досвіду Близького Сходу, де застосовується агресивна державна політика та повний контроль держави над корпораціями, що займаються ЗЕД [2].

Після вибору виду інституціональної політики та її пріоритетних напрямів виробляється алгоритм реалізації з урахуванням реального стану суб'єктів економіки та мети – досягнення конкурентоспроможності національних корпорацій, або більш конкретної – при здійсненні експортно-імпортних операцій (рис. 3)

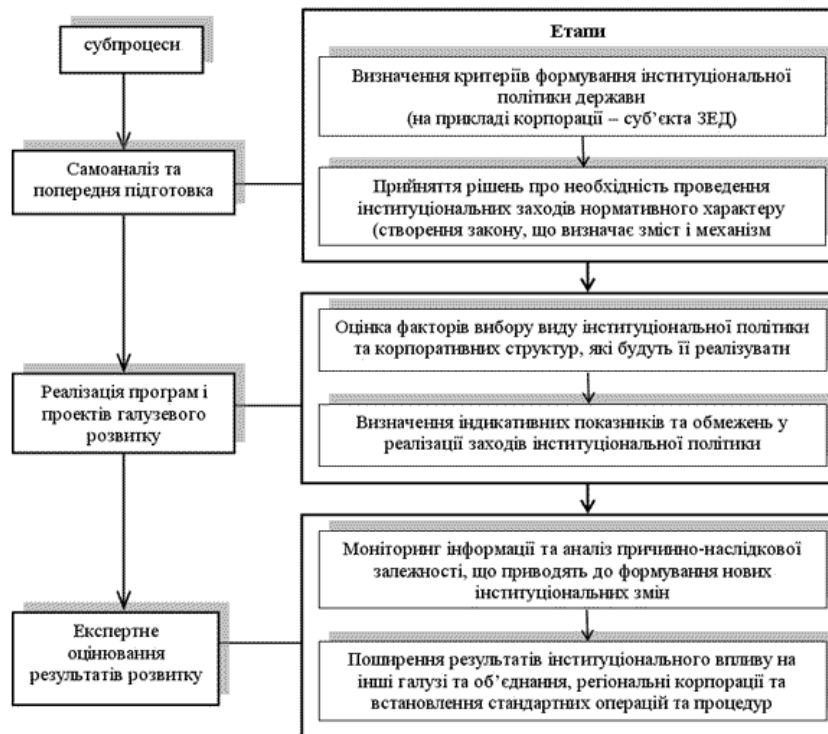

Рис. 3. Схема етапів вироблення інституціональної політики в сфері розвитку корпорацій (на прикладі корпорації – суб'єкта ЗЕД)

Таким чином, інституціональні зміни, які закладаються в інституціональну політику держави, покликані якісно змінити процес управління діяльністю корпорацій, що, виступає методом розвитку корпорації та дозволяє підвищити конкурентоспроможність та ефективність діяльності. Результат розвитку корпоративних структур вимагатиме наступних інституціональних змін, і таким чином цикл змін буде повторюватись.

Негативні явища щодо концентрації прибутків великих корпорацій за межами країни викликає необхідність забезпечення державних фінансових інтересів та контролю у цій сфері. Автор вважає за необхідне регламентацію трансфертного ціноутворення в межах інтегрованих корпоративних структур та обмеження експортних схем через офшор, а також реекспорт в країну за завищеною ціною. Удосконалення державного регулювання можливе за рахунок встановлення мінімального рівня індикативних цін на товари експорту, а також шляхом пошуку нових механізмів в оподаткуванні, тарифікації, квотуванні, встановлення заборонювального мита з операції ЗЕД.

Слід визначити, що державне регулювання розвитку має створювати відповідну структуру в органах державної влади, функціонування яких потребує відповідних коштів. Крім того, більш радикальне втручання в процеси потребує збільшення фінансового забезпечення. Не профінансовані програми, незабезпечені відповідним механізмом реалізації частково пояснюють практично відсутні реальні дії, направлені на розв'язання проблем реального сектора економіки, який містить ще достатньо високий економічний потенціал розвитку. Формування фінансових джерел як інституціональної, так і економічної та промислової політик залишається найслабшим місцем, через що компанії не підтримують на підтримку влади, або на реальні кроки з реалізації цільових програм, чи гарантії держави. Витрати місцевих бюджетів дуже малі, або такі, що не дозволяють профінансувати складні проекти (особливо, якщо реально їх немає!). Вважаємо, що державні програми і проекти, які не мають ефективної інституціональної платформи, не забезпечені механізмом реалізації, не здатні вирішувати питання промислового розвитку, тим більше науко- та ресурсомістких виробництв, не забезпечують стабілізації, тим більше – розвитку. Інакше навіть найкраще інституціонально-економічні перетворення не будуть спроможні забезпечити ефективне зростання даної галузі.

З цих позицій, пропонується переглянути кредитну та фіскальну політику на інвестиційно привабливих компаній. Як варіант кредитування компаній – гарантії обласних державних адміністрацій щодо реалізації обраних відповідно до пріоритетів інноваційно-інвестиційних проектів, особливо з мінімальними ризиками. Як відомо, дорогі кредитні кошти та “довгі” банківські технології їх укладання нерідко стають бар'єром у цій справі, через що регіональна влада та компанії взагалі відмовляються від реалізації довготривалих проектів.

На нашу думку, позиція пасивного “створення сприятливих умов для розвитку” є руйнівною та такою, що суттєво зменшує динаміку економічних процесів і виходжує зміст всляких намагань, створює умови недовіри до влади бізнес-середовища, не толерантні відносини між ними, непрозорі процедури відбору інноваційних проектів під бюджетне фінансування. Отже, така ситуація, на нашу думку, є прямим наслідком відсутності ефективної інституціональної політики та її ідеологічної складової. Дані дослідження переконливо демонструють, що всі ці недоліки є наслідком слабого інституціонального устрою владних структур, які впроваджують у життя економічну та промислову політику. Підвищити ефективність виконавчої влади в сфері економічної та промислової політики можливо за рахунок наступних пропозицій:

- використання мережевого, або віртуального принципу організації у реалізації державних проектів і програм. Обидва ці підходи дуже близькі за метою та змістом управління. Як відомо, державна бюрократія за функціональною природою не прагне до креативності, а успіх реалізації залежить саме від наявності “стимулюючого елемента” – підприємницького початку, суб'єкта економічної діяльності, зацікавленого у результатах інституціональних змін, що привнесе програма чи проект, тим більше з державними гарантіями. Однак, проблемою залишається нерегульованість обсягу повноважень та відповідальності (інституціональні обмеження), що створює бюрократичні бар'єри у процесі прийняття рішень, а відсутність персоналізації відповідальності деформує процес управління;

- аналіз результативності реалізації проектів і програм економічної та промислової політики за встановленими показниками й умовами, дозволяє зробити вчасні висновки та в режимі “online” здійснювати моніторинг виконання. Такий контроль та звітність допомагає уникнути невиконання або взагалі банальної декларації державних намірів;

- сформувати регламенти з державного операційного менеджменту реалізації програм і проектів, що дозволяють стандартизувати процедури та операції реалізації, моніторингу, постменеджменту щодо досягнення встановлених цілей, а також визначення санкцій за їх відсутності.

Принцип корпоративної форми щодо відокремлення майнових прав та відповідальності за зобов'язаннями дозволяє державі не тільки приймати участь як власника частки капіталу, а й активно впливати на управлінські процеси з метою досягнення загальносуспільних цілей. Пошук нових форм участі держави в економічному житті дозволяє підвищити ефективність виконання внутрішніх і зовнішніх функцій державного управління. Системна криза та періодичні кризи, що виникають в окремих сферах соціуму та економіки, тільки підтверджують дану точку зору [3, С. 8–11; 4; 5; 6; 7].

Питання взаємодії влади та корпоративних структур залишається однією з найактуальніших світових проблем. Методологія інституціонального підходу дозволяє визначити вплив власності на ефективність функціонування економічних суб'єктів: за умови неоднорідного, недосконалого інституціонального середовища (український варіант) та державної політики власність має значення; за умови досконалого інституціонального середовища та відповідної державної політики – не має; власність можна розглядати окремо від господарських форм, які еволюціонують самостійно.

Не відкидаючи можливість ліберального режиму функціонування економіки, дані дослідження стану розвитку світових корпорацій свідчать про успішність їх розвитку за умови участі держави як у власності, так і в комерційних проектах [2, 8]. В економічно розвинених країнах світу розповсюджені державні холдинги,

ефективність функціонування яких дозволяє їм входити в першу півсотню листингового рейтингу. Цей досвід перехоплюють й країни, що розвиваються: Індія, Китай, країни Середнього та Близького Сходу [9]. При цьому, як зауважує більшість дослідників, будь-яка форма державного втручання не повинна перевищувати оптимальний (критичний) рівень, за межами якого ринкові методи відхиляються на користь командно-адміністративним, ринкові стимули до економічного зростання зникають, ефективність економіки падає [10, 11, 12].

В умовах недосконалого розвитку інституціонального середовища, характерного для українського бізнес-середовища, держава має сформувати дієвий механізм, який змушував би корпорації враховувати суспільні інтереси при реалізації своїх стратегічних планів. Контроль розвитку корпоративних структур з боку держави дозволить уникнути негативних наслідків такого розвитку (банкрутства, рейдерство тощо), а також негативних синергійних ефектів ("сірої" та "тіньової" економіки, корупції і т.д.) [13].

Державний механізм регулювання розвитку корпоративних структур, який примушує останніх діяти не тільки в інтересах "зацікавлених осіб", а й в поліфункціональних інтересах, які не зводяться до інтересів тільки учасників, що приймають участь в управлінні. Механізм державного управління формується в складній системі організаційно-економічних та суспільних відносин, регуляторами яких виступають органи влади: законодавча, виконавча та судова, а також різноманітні громадські організації, союзи, асоціації тощо. Ступінь розвиненості системи інститутів державної влади є запорукою захищеності права власності, свободи вибору, свободи підприємництва, що виступають запорукою ефективного функціонування сучасного ринку. Проте, корпоратизація та акціонування державної власності дозволили сконцентрувати та накопичити великий обсяг ресурсів у корпоративному секторі, завдяки чому стало можливим делегувати частину державних функцій корпораціям та використовувати останніх у якості засобу реалізації масштабних, загальнонаціональних, регіональних, галузевих цілей. Корпоративний сектор економіки все у більшому ступені стає носієм гео економічних інтересів держави, яка зменшує функціональне навантаження на органи державного управління, але не має права здійснювати суто державні: національної безпеки, національних інтересів, культурно-інформаційні, соціальні, міжнародного співробітництва, політичного впливу та інші.

Корпоративні структури, беручи участь у розвитку території свого знаходження, можуть пом'якшити нерівномірність економічного ландшафту завдяки впровадженню корпоративних програм, які дозволили би вирівнювати бюджетну забезпеченість працюючих незалежно від місця проживання (наприклад, сплата податків не за місцем реєстрації компанії, а за місцем територіального розташування та функціонування; формування соціальних гарантій у відповідності до трудових контрактів; пряме соціальне інвестування тощо).

Таким чином, делегуючи частину соціальних функцій корпораціям, держава прагне розвинути соціальну складову інституту корпорації. У цьому питанні першочергового вирішення вимагає реформування доходів працюючих. Оскільки рівень питомих доходів є одним з показників макроекономічного моніторингу, який формує попит на споживчому ринку, і який, в свою чергу, формує інвестиційний потенціал економіки, виступає наріжним індикатором якості життя та добробуту населення. Рівень дохідної частки трудового населення формує фонд накопичення та споживання, які стимулюють виробництво товарів і послуг, а значить – конкурентоспроможність компаній. Відриви у цих питаннях особливо виразні у тих галузях і регіонах, де відсутні, або незначні конкурентні переваги корпорацій на ринку товарів і послуг.

Деякі дослідники, навпаки, вважають низьку вартість кваліфікованої праці, особливо у виробництві складної продукції конкурентною перевагою. Автор дотримується думки, що економічне зростання має прямий зв'язок з продуктивністю праці, яка повинна відбиватися на рівень оплати праці. Це непорушний економічний закон. Якщо цього не відбувається – розвиток гальмується, або деградує, мотивація падає, відповідно інститут корпорації не отримує належного розвитку, трудовий капітал руйнується, а трудовий потенціал не реалізується, а відтак – зникає. Вчені вважають, що підвищення заробітної плати до життєзабезпечуючого рівня є не стільки наслідком зростання продуктивності праці, скільки в сучасних умовах – вихідним положенням [14, С. 124; 4; 15, С. 229].

Змістовний розвиток корпорацій, який визначатиме характер і динаміку економічних і соціальних процесів, вимагає ще у більшій мірі врахування інституціональних аспектів у системі державного управління. Безперечно, тенденції розвитку галузевих виробництв мають відображатися у відповідних інститутах державного та корпоративного управління. При цьому, одним з головних завдань держави як власника та менеджера постають нові управлінські технології.

Висновки. Державне регулювання розвитку реального корпоративного сектору економіки, який ще містить високий економічний та соціально-культурний потенціал, що не менш важливо, у контексті прагнення до прогресивних інституціональних перетворень, може стати тією основою, завдяки якій починається відтворювальний процес розвитку.

Таким чином, зміна ролі, місця та функцій держави у сфері розвитку корпоративного сектору економіки за період розбудови ринкових відносин трансформувалась. Наразі держава залишила за собою функцію арбітра та каральника, а не активного лідера інституціональних змін. Дані дослідження доводять, що така позиція недосконала. Актуальність державного стимулювання та регулювання корпоративного розвитку не знижується, а, навпаки, посилюється через загострення глобальної конкуренції. Невиправдано стрімке ухилення держави від участі у господарському житті новостворених корпорацій в умовах недосконалого інституціонального середовища привело до різкого зниження всіх соціально-економічних показників розвитку галузей економіки.

Запропонований підхід дозволяє програмувати інституціональні зміни, які закладаються в інституціональну політику держави, та якісно змінювати процес управління діяльністю корпорацій, що, виступає методом розвитку корпорацій дозволяє підвищити їх конкурентоспроможність та ефективність діяльності.

Список використаних джерел:

1. Оліфіренко Л.Д. Інтеграційна складова державного регулювання розвитку корпоративних структур в Україні: галузевий аспект / Л.Д. Оліфіренко // Вісник ЧДТУ : збірка. – 2012. – Вип. 1(56). – С. 315–324.
2. SABIC climbing up the growth ladder. 5 October, 2009 – Arab news [Електронний ресурс] – Режим доступу: www.zawaya.com/company/news/859819/Sandi-Meththanal_company/
3. Либерализм и модернизация (по материалам "круглого стола") // Экономика Украины. – 2011. – № 8. – С. 4–25.
4. Корпоративні структури в національній інноваційній системі України / за ред. д.е.н., Л.І. Федулової. – К. : УкрІНТЕІ, 2007. – 812 с.
5. Геєць В.М. Пріоритети національного розвитку в контексті глобалізаційних викликів : монографія: у 2 ч. – Ч. 1 / за ред. В.М. Геєця, А.А. Мазаракі. – К. : Київ. нац. тогр.-екон. ун-т, 2008. – 389 с.
6. Радева М.М. Розвиток корпоративних підприємств в Україні: інституціональний підхід : монографія / М.М. Радева. – Запоріжжя : КПУ, 2010. – 336 с.
7. Якубовський М. Концептуальні основи стратегії розвитку промисловості України на період до 2017 р. / М. Якубовський, В. Новицький, Ю. Кіндзерський // Економіка України. – 2007. – № 11. – С. 4–20.
8. Global M&A: Shifting the global chemical industry balance [Електронний ресурс] – Режим доступу: www.kpmg.com/global/en/issnesandingshtes/artichespublication/reaction/pages/shifting-global-chemical-industry.aspx
9. Кондратьев В.В. Государство и корпорации в стратегии глобальной конкурентоспособности [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.perspektivy.info/oykumena/ekdom_2007-05-20.htm
10. Стратегія економічного і соціального розвитку України (2004–2015 роки) "Шляхом Європейської інтеграції" / А.С. Галчинський, В.М. Геєць та ін. – К. : ІВЦ Держкомстату України, 2004. – 416 с.
11. Кіндзерський В. Економічний розвиток і трансформація промислової політики у світі: уроки для України / В. Кіндзерський // Економіка України. – 2010. – № 5. – С. 4–15. – № 6. – С. 14–22.
12. Економічні проблеми XXI століття: міжнародний та український вимір / за ред. С.І. Юрія, Є.В. Савельєва. – К. : Знання, 2007. – 595 с.
13. Полтерович В.М. Экономика теории реформ / В.М. Полтерович. – М. : Экономика, 2007. – 447 с.
14. Институциональная экономика : учеб. пос. / под ред. акад. Д.С. Львова. – М. : ИНФРА-М, 2001. – 318 с.
15. Homo institution – человек институциональный : монография / под ред. д.э.н. О.В. Иншакова. – Волгоград : ВолГУ, 2005. – 854 с.

Стаття надійшла до редакції 16.09.2012 р.

ТОВ "ДКС Центр"